

KORONAVİRÜS GÜNLERİNDE İŞ VE AİLE ARASINDA BABALIK

GÖKHAN TOPÇU

SETA | ANALİZ

EYLÜL 2020 · SAYI 331

KORONAVİRÜS GÜNLERİNDE İŞ VE AİLE ARASINDA BABALIK

GÖKHAN TOPÇU

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7040-80-8

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +3226520486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
AİLE VE BABALIKTA Kİ DEĞİŞİMİN YAPISAL KAYNAKLARI	8
Dünyadaki Yapısal Dönüşüm	8
Türkiye’deki Yapısal Dönüşüm	9
TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN AİLE VE BABALIK	11
Kuramsal Temeller	11
Aynı Koşullarda Farklı Babalıklar	12
Sosyal Politika Alanları Açısından Babaların Durumu	14
Koronavirüs Günlerinde Babalık	17
YENİ BABALIĞIN YAYGINLAŞMASI İÇİN SOSYAL POLİTİKALARA DAİR ÖNERİLER	20
İstihdam	20
Bakım	20
İstihdam ve Bakım Yükümlülüğünü Dengeleyebilecek Düzenlemeler	21
Eğitim	21
Destekleyici Düzenlemeler	21
SONUÇ	22

YAZAR HAKKINDA

Gökhan Topçu

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunudur. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı doktora programından "Türkiye'deki Sosyal Politikaların Aile Merkezliliğine Babalık Tecrübesinden Bakmak: Ankara Örneği" başlıklı tez çalışmasıyla 2016'da mezun olmuştur. Halihazırda aynı bölümde çalışmalarına devam etmektedir. Akademik ilgi alanları arasında sosyal politika ve sosyal hizmetler, aile politikaları ve hizmetleri, toplumsal cinsiyet ile erkeklik çalışmaları bulunmaktadır.

ÖZET

Bu analizde salgının etkisinin hissedildiği bazı sosyal politika alanlarında ne gibi gelişmeler yaşandığı ve bu gelişmelerin aile bireylerinin ve özellikle babaların yaşamlarına nasıl yansıdığı ele alınmaktadır.

Koronavirüs (Covid-19) salgını dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gündemi beklenmedik bir şekilde altüst etti. Bu ani gelişme bireylerin işlerini, sağlıklarını ve yaşamlarını kaybetmelerine varan son derece olumsuz sonuçları beraberinde getirdi. Söz konusu sonuçlarına rağmen koronavirüs salgını Türkiye’nin aile merkezli sosyal politikalarının içinde bulunduğu durumu ortaya koyması açısından önemlidir. Bu analizde salgının etkisinin hissedildiği bazı sosyal politika alanlarında ne gibi gelişmeler yaşandığı ve bu gelişmelerin aile bireylerinin yaşamlarına nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Bu ele alış bazı sosyal politika alanlarını ana hatlarıyla değerlendirirken ailelerin yaşamına özellikle babaların salgın dönemindeki tecrübelerinden bakmaya çalışmaktadır. Salgın hem ailelerin gündelik yaşamlarının hem de aile merkezli sosyal politikaların değerlendirilmesi açısından eşsiz şartların oluşmasını sağlamıştır. Bu şartlar altında Türkiye’de farklı özelliklere sahip olan babaların ve ailelerinin içinde buldukları durumun analizi sosyal politikalara ilişkin değerli bakış açıları sunmaktadır.

GİRİŞ

Aile, Türkiye’de anayasal düzeyde toplumun temeli olarak¹ belirlenmiş bir kurumdur. Bu kurumun literatürde son dönemlerde artan bir ilgiyle karşılaşılan üyelerinin babalar olduğu ise sır değildir.² Babalığı giderek daha fazla ele alma ihtiyacı aslında değişen zamanın ve şartların bir ürünüdür. Söz konusu değişime son dönemde koronavirüs salgını da eklenmiştir. Bu salgının toplumsal etkileri en belirgin şekilde ailelerde, ailelerdeki etkileri de öncelikle kendilerini iş arama telaşıyla sokağa atmış olan erkeklerle ve babalarla yapılan televizyon kanallarının görüşmelerinde gözlenmiştir. Toplumun genelini etkileyen tüm acil durumlarda olduğu gibi aileler mercek altına alınmıştır. Bu defa söz konusu olan salgın olunca kamusal yaşamın çok büyük oranda durmasıyla babaların gözünden ailelerin yaşadıkları güçlüklerin görülebildiği bir durum ortaya çıkmıştır.

1. Anayasa’nın 41. maddesi bunu açıkça belirtir. Bu analizde bahsedilmekte olan “aile” de Anayasa’da tanımlanmış olan kadın, erkek ve çocuklardan müteşekkil bir ailedir. Bununla beraber Türkiye’de pek çok aile formu olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

2. Babalık konusunda dünyada 2000’den itibaren yazılmış olan sosyal bilim araştırmalarının sayısal artışı için bkz. https://app.dimensions.ai/discover/publication?search_text=fatherhood&search_type=kws&search_field=text_search&or_facet_for=2216&or_facet_for=3448&or_facet_for=2217&or_facet_for=3468&or_facet_for=2220&or_facet_for=3460&or_facet_for=3577&or_facet_for=2221&or_facet_year=2000&or_facet_year=2001&or_facet_year=2002&or_facet_year=2003&or_facet_year=2004&or_facet_year=2005&or_facet_year=2006&or_facet_year=2007&or_facet_year=2008&or_facet_year=2009&or_facet_year=2010&or_facet_year=2011&or_facet_year=2012&or_facet_year=2013&or_facet_year=2014&or_facet_year=2015&or_facet_year=2016&or_facet_year=2017&or_facet_year=2018&or_facet_year=2019

Söz konusu gelişmelerin ışığında bu yazı koronavirüs salgını ile birlikte özellikle medyadaki haberlerde çokça görmeye başladığımız babaların içinde buldukları durum üzerinden Türkiye’deki sosyal politikalara odaklanmaktadır. Bunun için öncelikle değişen toplumsal şartların Türkiye’de aileyi ve babalığı anlamlandırmada neleri değiştirdiğine ilişkin fikirler kısaca incelenmektedir. Devamında yakın dönemdeki güncel tartışmaları neredeyse tamamen sönük bırakan bu salgının Türkiye’deki toplumsal etkileri babalık rolleri üzerinden değerlendirilmektedir. Son olarak ise Türkiye’deki sosyal politikalara dair kısa bir değerlendirmede bulunulmaktadır.

AİLE VE BABALIKTAKİ DEĞİŞİMİN YAPISAL KAYNAKLARI

Dünyadaki Yapısal Dönüşüm

Her şey ev merkezli üretimin gittikçe gerilediği, iş yerleri ile konut mekanlarının birbirinden ayrıldığı dönemlerde başladı. Öncesinde ailenin bir üretim birimi olarak işlev gördüğü, her aile üyesinin ağırlıklı tarımsal üretime dönük faaliyetleri birlikte yürüttükleri bir aile yapısı yaygındı. Kentleşme, sanayileşme gibi toplum yaşamını temelinden dönüştüren yapısal gelişmelerin aileye yansımaları kaçınılmazdı. Aile kentleşme ve sanayileşme süreçleriyle birlikte üretimin kaynağı olmak yerine bir tüketim birimine dönüştü. Söz konusu dönüşüm aile bireylerinin rollerine de yansdı.³

Batı’da erkeklerin çalıştığı ve kadınların ev içerisindeki yeniden üretim faaliyetini sürdürdüğü yaşam düzeni tek kişinin çalışmasıyla karşılanabiliyordu. Bu bağlamda erkeğin çalıştığı ve sosyal haklar açısından ailenin diğer üyelerinin

3. Abdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, (Alfa, İstanbul: 2011); Meryem Koray, *Sosyal Politika*, (İmge, İstanbul: 2012).

erkeğin çalışmasından kaynaklanan bir sosyal korruma çatısı altında bulunması modeli yaygınlaştı. Bu da erkeğin kamusal alandaki ve kadınların da özel alandaki faaliyetlerde uzmanlaşmalarıyla sonuçlandı. Bu uzmanlaşma zamanla yaygınlaşp erkeklerin kamusal alanda güçlendiği, kadınların ise hane içi iktidarı ataerkil toplum düzeninde bir ayakta kalma stratejisi olarak elde etmeye çalıştığı bir toplumsal düzenin yerleşmesini destekledi. Bu süreç –kavramsallaştırılmış haliyle– “ataerkil pazarlık”⁴ olarak da bilinir. Yani erkeğin kamusal alandaki hakimiyeti ve güçlü pozisyonuna karşılık kadının hane içerisindeki işleyişin kontrolünde olmasına ilişkin herkesin bildiği ama hiç kimşenin dile getirmediği pazarlık. Kadınları “işçileri bakanı” haline getiren pazarlık.

Türkiye’deki Yapısal Dönüşüm

Türkiye’de de durum çok farklı olmadı. Kırsal üretimin yoğun olduğu bir iktisadi yapıdan kentleşmeye, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşüm gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda kırsal alanda üretici olan kadının “ev hanımlaşması” ortaya çıkarken erkeğin ise kentin kırdan çok daha güçlü şekilde zorunlu kıldığı para kazanma gerekliliğini sağlamaya çalışarak kamusal alanda aktif bir role büründüğü görülmüştür. Fakat sorun şudur ki Batı’daki gelişmenin aksine Türkiye’de kırdan kente gelen nüfusu istenilen düzeyde soğurabilecek istihdam olanakları neredeyse hiçbir dönem tatmin edici şekilde sağlanamamış ve çalışanların ücretleri düşük seyretmiştir.⁵

Bunun temelinde Türkiye’deki sermayenin yetersiz olması ve bu nedenle işletmelerin yeteri kadar büyümemesi vardır ki bunda kapalı ekonominin ve dünyadaki pazarlarda rekabet etme-

den büyümüş olan sermayenin önemli bir payı olduğu açıktır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Türkiye’de de özellikle büyük sermayenin halen rekabet koşullarının tam olarak oluşmadığı bir iktisadi ortamda faaliyet gösterdiğini de belirtmek gerekir. Türkiye’de Ar-Ge yatırımları yapma, inovasyonu finanse etme gibi konularda ne devletin ne de özel sektörün istenen düzeyde faal olmaması⁶ sözünü ettiğim rekabetsizliğin yoğun olmasının ortaya çıkardığı bir durum olarak düşünülebilir. Aynı zamanda Türkiye’deki iş göcün son derece hızlı gelişmesi sebebiyle kırsal iş gücünün kentteki nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılamakta gecikmesi de bir başka nedendir. Bu gecikmede Türkiye’nin eğitim politikalarındaki uzun dönemli sorunların önemli bir yeri olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.⁷

Yukarıda özetle değindiğim yapısal unsurlar pek çok toplumsal bağlam gibi Türkiye’de ailenin yapısını da önemli derecede etkiledi. Ailedeki erkek eğer kent alanında kayıtlı istihdama erişebilmişse şanslıydı. Bu kadar şanslı olmayan erkekler ise “ekmek parası peşinde” Türkiye’nin büyük kentlerinde son derece güçlü bir kayıt dışı ekonominin oluşmasında rol aldılar. Kentteki babalar kendilerinden beklenen “ekmek kazanan” rolünü yerine getirmek için kendi adına çalışan, vergi vermeyen ve bu nedenle devletin oluşturabileceği politikaların finansmanını zayıflatan bir konum almak durumunda kaldılar. Aslında bunun bir kısır döngü şeklinde ilerlediğini belirtmek yanlış olmaz.

Türkiye’nin kentleşmesi çok büyük oranda kontrolsüz ve devlet arazileri üzerindeki hızlı geçekondulaşmayla gerçekleşti. Kentsel konut ihtiyacının hiç beklenmedik bir hızla yükselmesiyle birlikte hem yerel yönetimler hem de merkezi

4. Deniz Kandiyoti, “Bargaining with Patriarchy”, *Gender & Society*, Cilt: 2, Sayı: 3, (1988), s. 274-290.

5. Deniz Öcal Tellan, “Tüketimin Karşı Devrimi: Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 19, Sayı: 67, (2008), s. 1-19.

6. Cengiz Yıldırım ve Dilek Göze Kaya, “Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi: TR-AB Üzerine Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 33, Sayı: 3, (2019), s. 791-812.

7. Koray, *Sosyal Politika*.

hükümetler gecekondudaki vatandaşlarla bir nevi pazarlık yapma, kamusal hizmetlerin sağlanması ile onlardan oylarına talip olma dengesini oluşturmaya çalıştılar. Sözünü ettiğim pazarlık elbette kapalı kapılar ardında yapılan gizli bir pazarlık niteliği taşııyordu. Bu pazarlık toplumsal sözleşmenin⁸ hızlı kentleşmenin getirdiği yeni koşullar gereği yenilenmesi ihtiyacının ürünü olan bir gelişmeydi. Kentsel mekanda hızla yükselen konut ihtiyacının karşılanması sürecinde kayıt dışı ekonominin büyüdüğü, vergi sisteminin etkili şekilde yürütülemediği şartlar içerisinde önemli bir kentsel toplum ortaya çıktı.⁹

Hızlı kentleşme nedeniyle toplumsal sözleşmenin yeniden ele alınması bağlamında iki tür pazarlık ortaya çıktı. Gecekonduda yaşayan vatandaşlar ile siyasetler arasındaki pazarlık ve ev içinde kadın ile erkek arasında gerçekleşen ataerkil pazarlık. Bu durum aslında kamusal alan ile özel alanın Türkiye'deki genel görünümünü ortaya çıkardı. Yeni toplumsal sözleşmenin yansımaları hem kent mekanında hem de ailenin yeni yapısında kendini gösterdi. Türkiye'deki iktisadi ve sosyal bağlamın kayıt dışılaşıma ve plansız kentleşme şeklindeki tezahürü erkeklerin ve babaların eve dair sorumluluklarını belirleyen toplumsal şartları da şekillendirdi. Kentteki şartlar gereği erkeğin "ekmek parası" nı kayıt dışı ekonomiden edinmesi zorunluluğu Türkiye'deki sermayenin zayıflığı ve istihdam olanaklarının kentleşen nüfus artışını karşılayamaması nedeniyle kalıcılaştı. Ailedeki kadının konumu ise bu yapısal bağlamda şekillendi. İktisadi olarak kentsel alanda istihdam imkanlarının darlığı kadınların ev içeri-

sinde kalmasına neden oldu.¹⁰ Kentteki istihdamın zorlaşması üzerine kadınların ev içerisindeki konumu sabitlenmiş oldu. Türkiye genelindeki istihdam verileri incelendiğinde kadın ve erkeklerin istihdama katılımları arasındaki önemli fark ortaya çıkar. Hatta öyledir ki Türkiye'de kadınların istihdam oranının erkeklerinkinin yarısını geçtiği kolay kolay görülmemiştir.¹¹

Bu durumda Türkiye karşımıza yapısal açıdan kentleşme sürecine hızlı girmiş bir ülke olarak çıkar. Bu hızlı kentleşme sürecinde aile kırsal alandan kentsel alana geçerken geniş aileden çekirdek aileye dönüştü. Bu dönüşüm aynı zamanda kırsal ekonomide aktif olan kadını (anneyi) ev hanımı, erkeği (babayı) ise kamusal alandaki erişimi artan ve istihdama erişen kişi olarak konumlandırdı. Söz konusu dönüşüm iktisadi olarak kayıt dışılığın yaygınlaştığı bir ortamda ailedeki erkeklerin (babaların) kamusal alanda sert bir ekmek kavgasına girişmesi zorunluluğunu getirdi. Kadınlar ise kırsal alandaki tarımsal üretime katkı sağlayan rollerini kentte sürdüremedikleri için ev kadını rolüne devam ettiler. Kısaca Türkiye'deki hızlı kentleşme süreciyle gerçekleşen toplumsal sözleşme kırsal alandaki aile ve toplum düzeninin kentlerde başka bir formda (çekirdek aile formu) yeniden üretilmesiyle sonuçlandı. Türkiye'deki nüfusun çok büyük bir kısmının kentlerde yaşamaya başladığı bu süreçte¹² kadınların ev hanımı olarak evin sınırları içinde kaldığı, erkeğin ise gündelik yaşamının önemli bir kısmında evin dışında bulunduğu bir aile düzeni ortaya çıktı. Yani erkeğin ev ile bağının görece zayıf olduğu, babaların çocuk bakımı ve ev işleri başta olmak üzere eve dair neredeyse her şeye kadınlara nazaran çok

8. Toplumsal sözleşme kuramı siyaset bilimindeki uzun erimli tartışma konularından olup burada hızlı kentleşmenin sonucunda yöneten-yönetilenler arasındaki bir anlaşmanın nasıl oluştuğundan bahsetmek için yararlandığım bir kavramdır. Ayrıntılar için bkz. David Boucher ve Paul Joseph Kelly, *The Social Contract from Hobbes to Rawls*, (Routledge, Londra: 2004).

9. Sabri Çakır, "Türkiye'de Göç, Kentleşme/Gecekondulu Sorunu ve Üretilen Politikalar", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of Arts and Sciences Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23, (2011), s. 209-222.

10. Gülay Arıkan, "Kırsal Kesimde Kadın Olmak", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, (1988), s. 1-16.

11. "İş Gücü İstatistikleri", TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

12. Murat Yılmaz, "Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012)", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 33, (2015), s. 161.

daha uzak olduğu¹³ ve bunun doğal karşılandığı bilindik anlayış neredeyse hiç değişime uğramadan kentsel alanda da devam etti.

Buraya kadar Türkiye’de ailenin kentteki varlığını farklı bir formda sürdürmesi ile toplumsal yapıyı temelden etkileyen iktisadi şartlar arasındaki bağlantı kısa bir şekilde ele almaya çalıştım. Yukarıda üzerinde durduğum toplumsal dinamikler özellikle 1980’lerin sonları ve sonraki dönemde değişmeye başladı. Bu dönemdeki toplumsal dönüşümlerin ailedeki yansımalarını görmek için çeşitli alanlarda uygulanan sosyal politikaların toplumdaki yansımalarına değinmek gerekir.

Söz konusu yansılardan biri kadınların – tüm düzeylerde olduğu gibi– üniversite düzeyindeki eğitime erişiminin artışı olmuştur. Bu durum bir diğer gelişmeye yansımış ve kadınların istihdama dönük taleplerinin artmasıyla¹⁴ kendini göstermiştir. Türkiye’de eğitim ve istihdama erişim açısından kadın-erkek arasındaki fark her zaman muhtelif düzeylerde varlığını korumuştur. Özellikle kadınların istihdam oranları, erkeklerinkine nazaran çok uzun sürelerden beri düşük seyretmeye devam ediyor olsa da kadınların istihdamında son yirmi yılda yavaş bir artış görünüyor. Bunu kadınların eğitime erişimindeki artışla ilişkilendirmek mümkündür.¹⁵ Kadınların eğitime erişiminin, iş gücüne katılım ve istihdam oranlarının artması gibi gelişmelerin sonucu olarak ataerkil pazarlığın taraflarının içinde bu-

13. Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1, (2013), s. 53-72.

14. “İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi”, T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2017), http://www.sbb.gov.tr/Wp-Content/Uploads/2018/10/%C4%B0%C5%9Fg%C3%Bcc%C3%BC-Piyasas%C4%B1ndaki-Geli%C5%9Fmelerin-Makro-Analizi_2017-IV.Pdf, (Erişim tarihi: 4 Nisan 2020).

15. Eğitime erişim açısından ilkokullaşmada kız-erkek çocukları arasındaki denge sağlanmış görünmektedir. Fakat örgün eğitimin daha üst seviyelerine çıktıkça erkeklerin lehine gelişen bir katılım görünüyor. Lisans ve üzerinde ise kadın-erkek katılımı oranının birbirine yaklaştığını görüyoruz. Bu da lisans düzeyi öncesindeki örgün eğitimin tekrar ele alınması gerektiğini gösteriyor. Bkz. “Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Nüfusun Dağılımı, 2008-2018”, TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2008-2018.

lundukları toplumsal konumların değiştiği bir durum ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak aile üyelerinin ev içindeki ve dışındaki rollerinin gözden geçirilmesi ihtiyacı iyiden iyiye artmıştır.

TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN AİLE VE BABALIK

Kuramsal Temeller

Yukarıda özetini verdiğim Türkiye’nin yapısal dönüşümü ile ailenin dönüşümü arasındaki ilişkiselliği ailedeki dinamikler ve babalık rolleri merkezinde açıklamak üzere Bourdieu’nun toplum kuramındaki bazı temel kavramların yardımıyla başvurmak gerekir. Bourdieu, toplumu belirli alanların birleşimi olarak görür. Eğitim, bürokrasi, ekonomi gibi kendine has kuralları olan toplumsal alanlar birleşerek toplumu oluşturur. Toplumdaki bireyler ise bu alanların kendilerine has kurallarına göre rollerini oynamaya çalışan oyunculardır. Toplumsal alanlardaki bireyler sahip oldukları “sermayeleri” kullanarak bu alanlarda başarılı olmaya çalışır. Söz konusu alanlardan biri de ailedir. Aile alanındaki bireyler bu alanda var olurken sermayelerini kullanmak durumundadır. Bireylerin herhangi bir toplumsal alanda hareket ederken kullanabilecekleri sermayeler maddi (bireye ait maddi varlıklardan gelen), kültürel (bireyin eğitiminden gelen), sosyal (bireyin sosyal ilişki ağından gelen) ve sembolik (bireyin o alandaki saygınlığından gelen) sermayelerdir.¹⁶

Aile bireylerinin elinde bulunan sermayelerdeki dönüşümü anlamak ailenin dönüşümüne dair dinamikleri anlamının bir aracı olarak gö-

16. Bkz. Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. J. Richardson (Greenwood, New York: 1986), s. 241-258; Pierre Bourdieu, “Social Space and Symbolic Power”, *Sociological Theory*, Cilt: 7, Sayı: 1, (1989), s. 14; Pierre Bourdieu, *Masculine Domination*, (Stanford University Press, California: 2001); Pierre Bourdieu ve Loic Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, (University of Chicago Press, Chicago: 1992).

rülebilir. Bu sermayelerin aile içerisindeki izini sürerek babalığına dönüşümü yakalamak mümkün hale gelir. Kadınların eğitime ve istihdama erişiminin –yeterli düzeyde olmasa da– artışı aile içerisindeki kültürel, maddi, sosyal ve sembolik sermayelerin özellikle kadın-erkek arasındaki dağılımının eşitlenmesi eğilimini arttırmıştır. Bu eşitlenme eğilimi kadının eğitime ve istihdama erişimi arttıkça güçlenir.¹⁷ Bununla beraber aile üyelerinin sermayeler açısından eşitlenme eğiliminin deneyimlendiği aileler –eğitim ve istihdamın cinsiyetlere dağılımındaki yapısal koşulların getirdiği eşitsizlikler nedeniyle– Türkiye’de halen sınırlıdır. Bu nedenle Türkiye’de babalığın çeşitli halleri mevcut olsa da tamamını burada ele almak güçtür. Şimdilik bu analizde ele aldığımız düşünceleri toplamak üzere iki tipik baba profili vermekle yetineceğim.

Türkiye’de babalığın çeşitli halleri mevcut olsa da bu analizde sahip oldukları sermaye türlerine göre iki tipik baba profili ele alınmaktadır.

Ele alacağım baba profillerinin ayrıntılarını vermeden önce Türkiye’de anayasal olarak çerçevesi çizilmiş ailenin yetişkin üyelerinin içinde buldukları şartları da özetlemek gerektiğini düşünüyorum. Ailelerdeki bakım ve ev içindeki sorumlulukların dengeli olarak üstlenilmesini sınırlayan istihdam, eğitim gibi konularda bireylerin içinde buldukları güncel şartları ortaya koymayı nasıl bir toplumsal durum üzerinden değerlendirmelerde bulunduğumu göstermek açısından önemli buluyorum. Buradan yola çıkarak Türkiye’de çalışan insanların büyük bir kıs-

mının erkek olduğunu,¹⁸ istihdam edilmiş kişilerin yüzde 60’ının hizmet sektöründe¹⁹ ve OECD ortalamasından daha uzun saatler boyunca çalıştığını²⁰ belirtmek gerekir. Eğitim açısından ise yetişkin (25-34 yaş arası) kadınların ortaöğrenim öncesindeki katılımlarının yükseldiği, ortaöğrenim sonrasındaki katılımlarının ise düşük seyrettiği, bununla beraber yükseköğretime katılabilenler arasında kadınların erkeklerle beraber önemli oranda artış gösterdiği görülebilir.²¹

Aynı Koşullarda Farklı Babalıklar

Bu açıklamaların ışığında ele alacağım ilk baba profiline kültürel sermayesi düşük olup bununla bağlantılı olarak maddi sermayesinin de düşük olması olasılığı yüksektir. Bu profilli oluşturan gruptaki babaların kendi babalıklarını tanımladıkları odak tedarik edici rolleridir. Yani bir baba olarak algıladıkları temel rolün gerektirdiği şey aile üyelerinin ihtiyaçlarını tedarik edecek ekonomik imkanları sağlamaktır. Bu bağlamda aile üyeleri içinde genellikle maddi sermayeyi sağlayan ve bu nedenle de ailede sembolik sermayesi yüksek olan üyedir. Aynı zamanda kamusal alanla bağı en güçlü olan ve ev içerisine aidiyeti ise zayıf ya da “ait olamayan” olarak nitelenebilir.²²

İkinci baba profili ise genel olarak kültürel ve maddi sermayeler açısından ilk profildeki baba grubuna göre çok daha şanslıdır. Bu gruptaki babalar babalıklarını tanımlarken sadece tedarik edici işlevlere odaklanmaz. Hatta bu işlevi eşleriyle paylaşma olasılıkları çok yüksektir. Bu

17. Gökhan Topçu, “Varsayılan Aile Kıskaçında Babalık: Türkiye’de Farklı Babalık Algıları ve Sosyal Politika İlişkisi”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 145, (2018), s. 54-101.

18. “İşgücü İstatistikleri”, TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr>, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

19. “Gayri Safi Yurtiçi Hasılabın Sektörel Dağılımı”, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, <https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/gayri-safi-yurtic-hasilanin-sektorel-dagilimi-i-85707>, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

20. “Hours Worked (Indicator)”, OECD, doi: 10.1787/47be1c78-en, (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2020).

21. “25-34 Yaş Aralığındaki Yetişkinlerin Eğitim Düzeylerinin Yıllara Göre Değişimi (%) (2008-2018)”, OECD, doi: 10.1787/888933976365, (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2020).

22. Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği”, s. 53-72.

nedenle de tedarik edici olmak babalık rollerinin merkezine aldıkları bir işlev değildir. Bunun yerine çocukların bakımı, eşleriyle ev işleri konusunda uzmanlaşmadan kaçınmaya çalıştıkları bir paylaşım etrafında tanımladıkları bir babalık rolü anlayışları vardır.

Bu iki temel baba profilinin özellikle kültürel ve maddi sermayeleri konusundaki farklılıklarının babalık rollerini algılayışları üzerinde önemli etkileri olduğu açıktır. Ancak Türkiye'deki babalığın en karakteristik özelliği sosyal politikalar açısından bakıldığında hangi profildeki babalar hakkında konuştuğumuzun pek önemi olmamasıdır. Bunun nedeni ise Türkiye'de babaların özellikle çocuk bakımı ve ev işlerine katılımı teşvik eden yeni babalık modeli kapsamında beklenen rolleri konusunda sosyal politikalar aracılığıyla alabildikleri desteğin halen geliştirilebilir düzeyde kalmış olmasıdır. Türkiye'deki babalar ebeveyn olarak rollerini gerçekleştirmek üzere kendi sermayelerini daha çok kullanmak durumdadır. (Bunun ayrıntılarını bir sonraki bölümde paylaşacağım.) Şu an için bahsettiğim baba profillerinin aynı toplumsal koşullar içinde nasıl farklılaştığına dair bazı örnekler vereceğim.

Örneğin çocuklarıyla serbest zaman geçirmek istediklerinde ilk gruptaki babalar diğerleri kadar maddi sermayeye sahip olmadıklarından ancak ücretsiz olarak erişebilecekleri açık alanlardan, parklardan yararlanabilirler. Bu parkların kentlerde giderek azalması onların istedikleri baba davranışını göstermek üzere ya AVM gibi özel mekanlardaki oyun alanlarını ücretli kullanmalarını ya da gitgide azalan ücretsiz parklara erişmeye çalışmalarını gerektirir. Çocukların bakımı konusunda sorumluluk üstlenmek isteyen bazı babaların öncelikle uzun bir mesaiyi atlatmak zorunluluğunu aşmak durumunda olduklarını da belirtmek gerekir. Bu da üstlenmek isteyebilecekleri bakım ve ev işleri gibi görevleri yerine getirme imkanlarını önemli derecede sınırlandı-

ran bir durum oluşturur. Bu durumda babaların ebeveyn olarak hem eşleriyle ebeveynliğin gerektirdiği sorumlulukları paylaşma hem de çocuklarıyla ilişkilerini zenginleştirme açılarından sınırlılıkları olduğu görülür.

Önemli olan nokta bu sınırlılıkların sadece kişilerin gündelik ilişkilerini şekillendiren düşünceleri dayandırdıkları ataerkil zihniyet nedeniyle değil bu zihniyetin (verilen örnekte konu edildiği gibi) çalışma hayatını düzenleyen politikalarla da tahkim ediliyor olmasıdır. İkinci profildeki babalar da uzun çalışma sürelerine rağmen hane içerisinde yeniden üretim süreçlerine yani ev işlerine daha çok katılmaktadır. Buradaki belirleyici etken eşlerinin de kendileri gibi tam zamanlı olarak çalışıyor olmalarıdır. Tedarik edici işlevin kadın ve erkek tarafından paylaşılmasının ev içerisinde babalara düşen diğer rollerin güçlenmesi için bir fırsat sağladığı açıkça görülebilir. Bu gruptaki babalar çocuklarının yeme-içme, bedensel temizlik ve eğitimlerinin takibi gibi pek çok ihtiyaçlarının karşılanmasında –halen eşleriyle tam bir eşitlik sağlanmış olmasa da– aktif görev üstlenmektedir. Kısacası bu gruptaki babalar “Baba Destek Programı” (BADEP)²³ gibi eğitim programlarının amaçladıkları yeni babalık davranışlarını zaten gösterme eğilimindedir. Yeni babalık davranışlarını bu grubun göstermesi ise onların kültürel sermayelerindeki görece avantaj ile birlikte maddi sermayelerini de babalık rollerini uygulamak üzere kullanabilme imkanlarıdır. Bu bağlamda yeni babalık rollerini yerine getirme imkanlarının sosyal politikalar aracılığıyla babalara doğrudan ya da dolaylı sağlanması yerine (yukarıda anlattığım örneklerdeki gelişime açık yönlerin varlığı nedeniyle) babalar ebeveynlik yapmak için çoğunlukla

23. BADEP, 3-6 ve 7-11 yaş dönemi çocukları olan babaların, 10-13 hafta boyunca çocuklarının bakımında sorumluluk üstlenmeleri, çocukları ile demokratik bir ilişki kurarak onların gelişimlerini etkin bir şekilde desteklemeleri için eğitim almalarının sağlandığı bir programdır. Bkz. “Baba Destek Programı”, AÇEV, <https://www.acev.org/ne-yapiyoruz/anne-babalar-icin/baba-destek-programi>, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

kendilerine ait ve doğrudan erişebilecekleri sermayelerini kullanmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle sermayeler konusunda daha avantajlı olan babalar BADEP gibi eğitimleri görmeden de yeni babalık rollerini yerine getirme eğilimi gösterirler. Bu rolleri otomatik olarak göstermek üzere sermayeleri bulunmayan babalar ise özellikle kültürel ve maddi sermayelere ulaşmak konusunda destek bulmakta zorlanmaktadır.

Bunun yanında bu desteği bulsalar da babalık rollerini yerine getirebilecek toplumsal şartlardan yoksun durumdadırlar. Söz konusu şartları oluşturmak ise Türkiye’de sosyal politikaların babalık konusundaki –BADEP gibi– doğrudan müdahalelerle birlikte yaygın bazı uygulamaları da ortaya koymasına bağlıdır. Bu bağlamda kadınların istihdama katılımının erkeklerden çok daha az olması,²⁴ babaların belirli ebeveyn rollerini üstlenmelerindeki zorlukların ortaya çıkmasında ataerkil zihinsel yapının etkisiyle birlikte aynı zamanda arka planda işleyen yapısal bir mekanizmanın da bulunduğunu gösterir. Bu mekanizmanın aile üzerindeki etkisinin babaların sadece tedarik edici işlevlerini değil daha geniş rolleri yerine getirebilecek şartlar sunmasını sağlamak sosyal politikanın pek çok alanında çeşitli düzenlemelerin gerçekleştirilmesiyle mümkündür.²⁵ Sosyal politika sadece politika yapıcılarının etkinlik alanı olarak tanımlanmaz. Aynı zamanda bireylerin iyilik halinin sağlanması için gereken toplumsal ilişkileri ve söz konusu iyilik halinin artması ya da azalmasında etkili olan sistemleri inceleyen²⁶ bir bilim dalıdır. Buradan hareketle ailedeki babaların iyilik hallerinin sağlanıp sağlanmadığını örnek olarak ele alacağım sosyal politika alanlarına dair tartışmalarla göstermeye çalışacağım.

24. Bkz. “İşgücü İstatistikleri-15-64 Yaş Grubundaki Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu”, TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=2253, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

25. Topçu, “Varsayılan Aile Kısacasında Babalık”, s. 54-101.

26. Hartley Dean, *Social Policy*, (Polity, Cambridge ve Medford: 2019).

Sosyal Politika Alanları Açısından Babaların Durumu

Babalığın Türkiye’deki durumunu temel olarak kavramak üzere istihdam ve eğitim politikalarını örnek olarak ele almak gerektiğini düşünüyorum. Anayasa’da toplumun çekirdeği olarak gösterilen aileyi oluşturan yetişkin erkeklerin kamusal alandaki rolleri ve kadınların ev içine yönlendirilmiş olmaları ile Türkiye’de yürürlükte olan sosyal politika yaklaşımları arasındaki bağlantıyı göstermek için bu iki alanı önemli görüyorum. İstihdam alanı kamusal rollere ilişkin önemli bir tartışma imkanı sunarken eğitim alanındaki tartışma ise eğitime erişim ile kamusal alana erişim imkanları arasındaki bağı kurmamı sağlayacak. Böylece babaların tek boyuta indirgenmiş rollerini ve bu indirgenmişliğin kadınların kamusal alana dahil olmalarını yeterince desteklemeyen sosyal politika yaklaşımlarıyla olan bağı ortaya koymaya çalışacağım.

Söz konusu örnekler geçmeden önce bazı konuların altını çizmek gerekiyor. Bu analizde babaların içinde bulunduğu durumu ele alırken Türkiye toplumunun anayasal olarak tanımlanmış yapı taşı olan ailenin durumunu ortaya koymaya çalıştım. Böylece ailedeki bireylerin hane içinde ve dışında toplumun çekirdeğini ayakta tutmak üzere belirli rollerde “uzmanlaşma” süreçlerinin nasıl şekillendiğini kısaca özetledim. Kadınların ev içi rollerde, erkeklerin ise ev dışındaki faaliyetlerde uzmanlaşmasına neden olan sosyal politika düzenlemelerine ilişkin somut örneklerle ataerkil toplumsal yapının nasıl desteklendiğini gösterebileceğimi düşünüyorum. Bunun için sosyal politikalara ilişkin temel konular olan “eğitim” ve “istihdam” alanlarındaki politikaların göstergeleri olarak düşünülebilecek uygulamalardan örnekler sunacağım. Bu örnekler aracılığıyla anayasal olarak tanımlanmış olan aile içerisindeki kadın ve erkeklerin belirli rollerde uzmanlaşmasına yönelik

etkilerin sosyal politikalar aracılığıyla nasıl üretildiklerini göstermeye çalışacağım.

Toplumsal yapının Türkiye’de 1980’ler sonrası dönüşümünden bahsetmişim. Üretim ilişkilerinin 80’ler sonrası düzenleniş biçiminin sonuçlarından biri olarak istihdamın artan biçimde erilleşmesi, erkeklerin hem kayıt altı hem de kayıt dışı istihdamdan aldıkları payın yükselmesiyle sonuçlandı. Kadınlar ise çalışma yaşamında büyük ölçüde kayıt dışı ve güvencesiz şekilde çalışmak durumunda kaldı.

1980’lerden bu yana halen kadınlara yönelik istihdam düzenlemeleri onlara toplumsal olarak yüklenmiş olan bakım rollerini aksatmayan esnek istihdam politikalarından öteye gitmiyor.²⁷ Kadın-erkek arasındaki istihdama erişim ve gelir farkını aşmak bir yandan istihdam politikalarını tekrar ele almaktan diğer yandan ise ücretsiz emeğin kadın-erkek arasındaki dağılımını eşitlemek üzere oluşturulacak aile politikalarından geçer. Bu nedenle istihdama ilişkin politika ve hizmetlerin genel olarak erkeklerin dikkate alınmasıyla ve de sadece iktisadi faaliyetler alanında düzenlendiği tek boyutlu yaklaşımın acilen gözden geçirilmesi gerekiyor.

Bu bağlamda üretim ilişkilerini düzenleyen temel yasalarda belirli yenilikler yapılırken söz konusu yeniliklerin aile içerisindeki mantıksal etkilerine dair düzenlemelerin de gerçekleştirilmesi gerekir. Bu mantıksal devamlılık ise kadın-erkek arasında hane içi ücretsiz emeğin dengelenebileceği bir istihdam ve aile politikası ile mümkündür. Bu tespitin ardından Türkiye’de söz konusu dengenin sağlanamamasına neden olan bazı politika uygulamalarına bakmak yerinde olur.

Örneğin İş Kanunu’nda kadın çalışanların doğum sonrası izinleri düzenlenmiş ve kadının bakım sorumluluğunu yerine getirirken yaşadığı olası

dezavantajları kısmen azaltılmaya çalışılmış görünmektedir. Bununla beraber doğum izni sonrası altı aylık ücretsiz izin ya da yarı zamanlı çalışma hakları gibi uygulamalar bakım yükümlülüğünü sadece kadınlara vermektedir. Oysaki çalışan erkeklerin babalık izinleri on gün ile sınırlandırılmıştır.

İstihdam politikalarına ilişkin sorunlara örnek olarak iş yerlerindeki bakım hizmetlerinin belirli büyüklükte olan işletmelerde zorunlu tutulmuş olması verilebilir. Kadın çalışan sayısı yüz ve üzerindeki işletmelerde emzirme odası açma ve bakım hizmetleri verme konusunda yasal yükümlülük bulunmaktadır. Fakat Türkiye ekonomisindeki toplam girişimlerin yüzde 99,8’inin KOBİ’lerden oluştuğu²⁸ ve bütün işletmeler içinde 1-9 kişi çalıştıran mikro işletmelerin oranının yüzde 93,6 olduğu²⁹ göz önünde bulundurulursa çalışan kadınların bakım hizmetlerine ulaşmaları açısından ne denli büyük bir zorluk içerisinde oldukları anlaşılacaktır. Söz konusu zorluk kadınları ev içine iten yaygın bir yapısal durum olup yasal düzenlemelerle dönüştürülmesi sağlanabilir. Fakat bu dönüşüm gerçekleştirilmemekte ve ataerkil bakış açısının istihdama ilişkin etkileri sürdürülmektedir.

Yukarıda Türkiye’de kadınların istihdamına ilişkin olarak çalışma yaşamına erişimdeki eşitsizlikleri ele aldım. Bunu yaparken babaları kamusal yaşama iten şartları kadınların aleyhine işleyen sosyal politikalar üzerinden ele alarak konunun ne denli kapsamlı şekilde irdelenmesi gerektiğini göstermeye çalıştım. Bu eşitsizliklerin sadece kadınların kişisel niteliklerine bağlı olmadığını, sosyal politikaları ilgilendiren yapısal nedenlerinin de bulunduğunu göstermek eğitim politikalarına ilişkin bir değerlendirmeyi gerektirir.

27. “Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamına Yönelik Politikalar”, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi, (2013), <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/genelge-kitap-2013.pdf>, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

28. “Stratejik Plan 2019-2023”, KOSGEP-Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mevzuat/2020/KOSGEB_Stratejik_Plan_2019-2023.pdf, (Erişim tarihi: 11 Mayıs 2020).

29. “Stratejik Plan 2019-2023”.

Kadınların istihdamına yönelik eğitim programlarının cinsiyetçi iş bölümünün uzantısı olan mesleklerden daha fazlasını kapsamaması³⁰ göz önünde bulundurulması gereken en temel koşullardan biridir. Fakat AB destekli Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu Hibe Programı çerçevesinde desteklenen istihdama yönelik 131 eğitim projesinin çok büyük bir kısmının ev içi becerilerin uzantısı olan el becerileri, yiyecek üretimi, bakım gibi konulara yönelik olması da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.³¹ Kadınların ev içindeki rollerinin uzantısı olan bu eğitim hizmetlerinin³² kendi içinde faydaları olmasına rağmen eğitimden kaynaklanan kadın-erkek arasındaki eşitsizliği azaltmak üzere kullanılabilir bir strateji olarak görülmesi güçtür.

Bu tespitlerden yola çıkarak kadınlara yönelik mesleki eğitimlerin niteliklerinin sadece bilindik ev içi rollerle ilişkili olmayacak bir kapsama doğru genişletilmesi gerektiği açıktır. Bunun yanında kadınların çalışmasına yönelik toplumsal ön yargıların azaltılması için yaygın eğitim programları, kamu spotları ve bilgilendirme faaliyetlerine olan ihtiyaç giderek artmaktadır.

Eğitim politikalarına ilişkin sorun sadece yetişkin kadınların eğitimiyle sınırlı değildir. Milli eğitim politikaları açısından çocukların kapsam altına alınması konusunda da halen önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bunun en açık örneği Milli Eğitim Bakanlığı düzeyinde okullaşma konusundaki iyi niyetli beyanatlara rağmen³³ okul

öncesi dönemde her üç çocuktan birinin okul dışında olduğu, 6-10 yaş arasındaki çocukların yüzde 83,1'inin okula geç kayıt olacağı, 11-13 yaş arasında okul dışında olan çocukların yüzde 75,8'inin okuldan ayrılmış olduğu bir eğitim ortamıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durumun görüldüğü çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin değerlerden kaynaklanan şekilde ağırlıkla kız çocukları olduğu da ayrıca altı çizilmiş olan bir gerçektir. Mevcut durum güncel veriler çerçevesinde şöyle özetlenebilir:

2018-19 eğitim-öğretim yılında, ülke genelinde, okul öncesinde 3-5 yaş net okullulaşma oranı %39,1; 4-5 yaş net okullulaşma oranı %50,8; 5 yaş net okullulaşma oranı ise %68,3 olarak görünüyor. Okul öncesi eğitime erişimde cinsiyete göre farklılaşma bulunuyor. Ülke genelinde, oğlanların okul öncesinde 5 yaş net okullulaşma oranı kızlardan 2,1 yüzde puan yüksek olduğu belirlendi. İlkokul kademesinde net okullulaşma oranı önceki eğitim-öğretim yılında %91,5 iken 2018-19'da %91,9'a yükseldi. Bu oran kızlar için %92,1, oğlanlar içinse %91,8'dir. Ortaokulda net okullulaşma oranı 2017-18'de %94,5 iken, 2018-19'da 1 yüzde puan gerileyerek %93,3'e düştü ve 2016-17'den bu yana 2,4 yüzde puan gerilemiş oldu. 2018-19 eğitim-öğretim yılında ortaöğretimde net okullulaşma oranı ise önceki yıl %83,58 iken 2018-19 eğitim-öğretim yılında %84,20 oldu. Oran kızlar için %83,9, oğlanlar için %84,5'tir. Ortaöğretim, zorunlu eğitim kapsamında okullulaşmanın en düşük olduğu kademe olduğu gibi, aynı zamanda devamsızlık, sınıf tekrarı ve eğitimden erken ayrılma risklerinin en yüksek olduğu kademedir. Güncel veriler, devamsızlık ve sınıf tekrarı oranlarında artış olduğunu gösteriyor. 2017 yılında %32,5 olan eğitimden erken ayrılma oranı, 2018'de %31,0'a düştü. Oran erkekler için 2017'de %31,0, 2018'de %30,4; kadınlar içinse 2017'de %34,0, 2018'de %31,6 oldu. Genel toplamda %32,5'ten %31,0'a düştü. Düşüş

30. Rifat Miser, "Halk Eğitimi Merkezlerinin Kadınlara Yönelik Kurslarında Program Önceliği", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1, (1997), s. 101-113.

31. "Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu Hibe Programı: Projeler Özeti", İŞKUR, (2009), http://www.ab.gov.tr/files/CSD/kadin_istihdami_compendium.pdf, (Erişim tarihi: 29 Mayıs 2016).

32. "Türkiye'de Kadın Emegi ve İstihdamına Yönelik Politikalar".

33. *Eğitimde Hakkaniyet, Şimdi! Her Çocuğun Kaliteli Eğitime Erişiminin Sağlanması Eylem Çağrısı*, (UNICEF, İstanbul: 2013), <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/eylem-cagrisi-son.pdf>, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

olumlu olsa da eğitimden erken ayrılan çocukların oranının halen son derece yüksek.³⁴

Bu istatistiki veriler kadınların aile içerisinde erkeklerle toplumun kaynaklarından yararlanma ve topluma katkı açısından eşitlenmesi için gerekli olan eğitim süreçlerinden yaşamlarının başlangıcından itibaren eğitim politikalarının içinde bulunduğu yetersizlikler nedeniyle mahrum edildiğini göstermektedir. Eğitim alamamış olan kadın istihdama erişememekte, ev içi rollerin dengeli dağılımı ihtimalinin daraldığı bir aile ortamıyla yüz yüze gelmektedir.

Bu bağlamda bu analizin başında incelemeye aldığım kamusal rollerin altından kalkmak üzere dışarıdaki dünyaya itilen baba figürünün yanında istihdam ve eğitim politikalarının etkileri nedeniyle ev içine itilen kadınları da göz önünde bulundurmak gerekir. O halde babaların içinde bulunduğu durumu anlamak anneleri de anlamayı gerektirir. Daha da açık belirtmek gerekirse babaları anlamak hem onların hem de annelerin ebeveyn olana kadarki süreçte birer vatandaş olarak sosyal politikaların etkisiyle yaşamlarının nasıl şekillendiğini anlamayı gerektirir. Sosyal politikalara ilişkin bu kapsayıcı bakış açısı bize babaların ve ailelerin içinde bulunduğu duruma ilişkin daha bütünlüklü bir bakış açısı kazandıracaktır.

Özetlemek gerekirse Türkiye’de anayasal düzeyde toplumun temeli olduğu belirtilen aileyi oluşturan üyelerden babaların sosyal politikalar tarafından tek boyutlu rollerinden kurtulmak üzere desteklenmediği görülüyor. Oysaki Türkiye’deki toplumsal dönüşüm³⁵ nedeniyle yeni babalık rollerinin babalar tarafından benimsenmesi son derece önemli hale gelmiştir. Bunun başarılması

için BADEP gibi babalara yönelik eğitim çabaları olumlu sonuçlar verdiği halde alınan sonuçların sınırlı kaldığı³⁶ tespitlerinin yapıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu eğitimlerin babaların ebeveynlik davranışına yansımaları ise (yukarıda da değindiğim gibi) bazı imkanların sosyal politikalar aracılığıyla oluşturulmasına bağlıdır.

Babaları anlamak hem onların hem de annelerin ebeveyn olana kadarki süreçte birer vatandaş olarak sosyal politikaların etkisiyle yaşamlarının nasıl şekillendiğini anlamayı gerektirir.

Koronavirüs Günlerinde Babalık

2020 Mart’ının daha ilk yarısına gelmeden Türkiye’de görülen ilk koronavirüs vakası kısa zamanda pek çok kapsamlı önlemin alınmasını gerektirdi. Örgün eğitimin önce tatil edilmesi ve daha sonra uzaktan eğitime geçilmesi, iş yerlerinde çalışmak zorunda olanlara ilişkin sosyal mesafe önlemlerinin alınması gibi uygulamalar gündelik yaşamı temelinden değiştirdi. Salgın nedeniyle kapanan iş yerleri, ücretsiz izin gibi uygulamaların da artmasıyla toplumsal yaşama ilişkin ciddi sonuçlar kısa zamanda görülmeye başlandı. Oluşan bu sahnenin Türkiye’de babalardan yaygın olarak beklenen tedarik edici rollerini oynama imkanlarını büyük oranda kesintiye uğrattığını söylemek mümkün. Babalıklarının bu rol etrafında şekillendirenlerin zorunlu ev içi yaşamlarına uyum sağlamakta güçlük çektikleri açık. Son dönemde haber bültenlerinde sokağa çıkmama uyarılarına rağmen sokakta sıkıntıyla dolaşanların büyük kısmının erkek olması bu

34. “Öğrenciler ve Eğitime Erişim: Eğitim İzleme Raporu 2019”, Eğitim Reformu Girişimi Eğitim Gözlemevi, www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/Ogrenciler-ve-Egitime-Erisim.pdf, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

35. Buradaki dönüşümden kasıt temelde kadınların bahsettiğim tüm sorunlara rağmen eğitime eskisine oranla daha çok erişmesi ve bunun sonucunda istihdam taleplerinin artmasından kaynaklanan toplumsal dinamiklerdir.

36. Fatma Umur Beşpınar ve Lütfiye Zeynep Beşpınar, “Türkiye’de Orta Üst Sınıf Laik ve Muhafazakar Kimliklerin Babalık Deneyimleri Üzerinden İrdelenmesi: Benzerlikler, Farklılıklar, Önyargılar ve Mesafeler”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 143, (2018), s. 5-43.

nedenle aslında şaşırtıcı olmamalı. Kendilerini neredeyse hiçbir zaman ev içindeki yaşamın bir parçası olarak görmemiş, ev içindeki herhangi bir yeniden üretim sürecinde düzenli olarak rol almamış babalar kamusal alana dönmeye çalışmaktalar. Fakat kamusal alana erişimi sınırlayan salgın şartları nedeniyle oradan da bir nevi “kovulma” ile yüz yüze gelmektedirler. Bu nedenle ev ile salgın arasında sıkışmış baba figürünü yaygın şekilde görmek mümkün. Salgına rağmen sokakta bulunmak, salgına rağmen iş umuduyla evden dışarı çıkmak gibi davranışların faillerinin arasında eve ait olmadığı düşünülen babaların da olduğunu tahmin etmek güç değil.³⁷

Son dönemde gelir kaybıyla yüz yüze gelen ailelere yardım gibi uygulamalara dair açıklamalar yapılmaktadır. Bu Türkiye’deki babaların temel tedarik edici rollerini yerine getirememelerine ilişkin krizi geçici olarak dindirmek üzere önemli bir adımdır. Tedarik ediciliğe ilişkin ihtiyaçların yaygın şekilde çözülmesi sağlandığı takdirde bu rollerinden bir süreliğine özgürleştirilmiş olan babaların sokağa çıkamadığı koronavirüs günlerinde ev ile ilişkisini nasıl şekillendirecekleri hassas bir konudur.

Ev ile ilişkisi daha önce hiç sağlanmamış olan babaların en büyük sınavı aslında bugünlerde yaşanıyor. Kadının eğitime ve istihdama erişimi yoluyla tedarik edicilik konusunda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmamış olduğu, tek kişinin çalıştığı aile modelindeki babaların salgın sürecinde hem aile hem de toplum içerisinde üstlenmiş oldukları rollerinin “yerinden oynatıldığını” söylemek mümkün. Salgın babaların klasik tedarik edici rollerini oynadıkları sahneyi o kadar ani şekilde ters yüz etti ki Türkiye’deki erkeklerin (babaların) kendilerini var edecekleri konum bulmak üzere sokaklarda bi-

çare dolaştıkları bir durum ortaya çıktı. Erkeklerin (babaların) salgına rağmen bu yaşamdaki yerlerini bulmak umuduyla arşınladıkları sokaklardan bir umut doğması ise yardım çabalarının yanında sosyal politikaların tekrar ele alınmasıyla mümkün. Aslında salgın istihdam ve eğitim politikalarındaki eksikliklerin babaların yeni babalık rollerine uyumu konusunda gerekli desteği sağlayamadığını gösteriyor. Buradan hareketle salgın süresince ailedeki krizin sadece aynı-nakdi yardım uygulamalarıyla bertaraf edilebilecek bir durum olmadığını belirtmek gerekir. Sosyal politika düzeyinde ve tüm vatandaşları kapsayan evrensel uygulamaların kadın-erkek eşitliğini destekleyecek şekilde yürürlüğe geçirilmesi acil bir ihtiyaçtır.

Babaların tedarik edici rollerinin devam etmesi imkanları daralınca kendilerini sokağa atmalarının sebebinin eve ait olmadıklarına ilişkin yaygın düşünce olduğunu belirtmiştim. Bu düşüncenin oluşmasında tarım toplumuna dayalı ataerkil düzen ne kadar etkili ise devam etmesinde de sosyal politikaların oluşturulma biçimi o kadar etkilidir. Babaları sadece tedarik edici olarak tek boyutlu bir konuma indirgeyen toplum düzeyi aynı zamanda sosyal politikalar tarafından da desteklenmiş görünmektedir. Toplumun temeli olduğu belirtilen ailenin üyelerinden biri olan babaların babalıklarının devlet tarafından tanındığı tek uygulama on günlük babalık iznidir. Bunun dışında babaların aile içerisinde başka sorumluluklar almasına ilişkin herhangi bir destekleyici uygulama yoktur. Eğer bir baba aile içerisinde daha fazla rol almak isterse bunu kendi sermayelerine dayanarak yapmak durumunda kalmaktadır. Örneğin baba çocuk bakımında rol almak istiyorsa bunu uzun bir mesai sonrasında çocuğuyla vakit geçirerek yapmak durumundadır. Tabii bu ancak çocukların gelişimsel ihtiyaçları nedeniyle akşamın erken saatlerinde başlaması gereken uykuları ile babaların uzun mesailerinden sonra işten dönme vakitlerinin uyumlu olması gibi bir ihtimal

37. Bu gelişmeler erkeklik çalışmalarında çokça karşılaştığımız “erkeklik krizi” kavramının ete kemiğe büründüğü bir örnek olarak gösterilebilir. Koronavirüs salgını –halk sağlığına ilişkin son derece olumsuz etkileriyle beraber– erkeklik krizinin ne denli yaygınlaştığına ilişkin bir turnusol kağıdı görevi de görmüştür.

sağlandığında mümkündür. Oysa (yukarıda söylediğim gibi) Türkiye'deki ortalama çalışma saatleri OECD ülkeleri ortalamasından yüksektir. Bu nedenle babaların çocuk bakımına ilişkin sorumluluklarını yerine getirmek konusunda desteklenmediği çalışma yaşamına dair politikalarının oluşmadığı görülüyor. Başka bir örnek vermek gerekirse babaların çocuklarıyla serbest zaman geçirme imkanları kentsel politikalar nedeniyle azalan kent içi yeşil alanların eksikliği nedeniyle de daralıyor. Buna rağmen çocuklarıyla serbest zaman geçirmek isteyen babalar genellikle AVM'lerdeki ücretli oyun alanlarına mecbur kalıyor ki bu da maddi sermayelerinin olup olmamasıyla doğrudan bağlantılı bir durumdur.³⁸ Tabii koronavirüs salgını etkisiyle artık bunu yapmak bile son derece zorlaşmıştır.

Tüm bunların yanında (bir önceki bölümde örnek olarak üzerinde durduğum temel sosyal politika alanları olan) eğitim ve istihdamdaki sorunların salgınla birlikte görünürlüğünün artırdığına da şahit oluyoruz. Daha önce söylediğim gibi koronavirüs günlerinde babalığı değerlendirirken babaların içinde bulunduğu iktisadi durumdan bahsetmiştim. Türkiye'de hizmet sektörünün tüm iş yerlerinin yarısından fazlasını oluşturduğunu göstermiştim. Bu sektörün istihdamı sağlayan en önde gelen sektörleri taşımacılık, gayrimenkul, perakende ticaret, eşya tamiri, turizm gibi yüksek nitelik gerektirmeyen iş dallarından oluşuyor. İmalat sektöründe de tekstil üretimi, metal ürün imalatı³⁹ gibi alanlar da yine düşük nitelikli yoğun istihdamın olduğu sektörler. Kısaca Türkiye'de istihdam oluşturan sektörlerin büyük bir çoğunluğu salgın durumunda istihdam şartları ortadan kalkan düşük nitelikli işlerden oluşuyor. Bu bağlamda nitelikli iş gücünü istihdam etmek üzere

gelişmemiş ve bu yönde politikalar geliştirilmemiş bir ekonomik yapı söz konusudur.⁴⁰ Eğitimdeki sorunları da buna ekleyince çalışma yaşamından aniden koparılmış olan pek çok bireyin ailedeki tek çalışan kişi olması nedeniyle ailede önemli zorlukların baş gösterdiği açıktır. Bunun kronikleşmesinin ipuçları genç işsizliği seviyesinin yüzde 25'lere çıkmasında görülebilir.⁴¹ Buradan hareketle geleceğin anne babaları da kendilerini sokaklara atacak yapısal şartlarla şimdiden karşı karşıya kalmış durumdadır.

Kısaca eğitime ve istihdama erişimde kadınların aleyhine işleyen durum aileye de koronavirüs salgını sürecinde olumsuz yansımaktadır. Tedarik etme sorumluluğunun hem ataerkil değerler hem de yapısal unsurlar nedeniyle erkeğe (babaya) yüklenmesi,⁴² bu rolü yerine getirirken çalışma yaşamının fazlaca uzun mesai gerektirmesi, sigorta ve ücret konularındaki yaygın sorunlar, kamusal hizmetlerin, kentte nefes almaya imkan sağlayan alanların⁴³ azalmasıyla birlikte babaların yeni rollerine uyum sağlamasına ilişkin toplumsal imkanların kısıtlanması gibi pek çok unsurun etkili olduğu karmaşık bir süreç yaşanıyor.

Bu karmaşıklığın sonucunu ise sokağa çıkma yasağına ya da kısıtlamalarına uymadıkları için ceza verilen erkeklere ve işsizlik nedeniyle çaresizce kendini sokağa atmış olan babalara dair haberlerde görüyoruz. Evin içindeki hayatta yerini bilemeyen, sokakta olması gerektiğini hissettiği halde olamayan baba portresi koronavirüs günlerinin en çarpıcı fotoğraflardan biri olacağı benziyor.

40. Bu noktada Ar-Ge çalışmalarını destekleme konusunda gelişmesi gereken devlet politikaları ve bu konuda yatırım yapmakta geciken burjuvazi konusundaki tespitimi hatırlatmak isterim.

41. "Youth Unemployment rate (*Indicator*)", OECD, doi: 10.1787/c3634df7-en, (Erişim tarihi: 9 Mayıs 2020).

42. Hanehalkı tiplerine göre fertlerin iş gücü durumları istatistiklerine göre eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede erkeklerin iş gücüne katılma oranı yüzde 77,8 ve kadınlarınki ise yüzde 37,7'dir (TÜİK, 2019).

43. Tüm bu hususlar çalışma yaşamına ilişkin politikalar, kentleşme ve çevre politikaları gibi sosyal politikalar çatısı altındaki pek çok konuda gerçekleştirilebilecek evrensel kapsayıcılığı olan ve hak oluşturuca yasal düzenlemeler ile bunların uygulanmasını gerektiren alanlardır.

38. Topçu, "Varsayılan Aile Kısacasında Babalık", s. 54-101.

39. Ali Ahmet Uğurlu ve İsmail Tuncer, "Türkiye de Sanayi ve Hizmet Sektörlerinin Büyüme ve İstihdama Katkıları: Girdi-Çıktı Analizi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 1, (2017), s. 131-165.

Özetlemeye çalıştığım bu sorunun çözümü ise çeşitli sosyal politika alanlarındaki düzenlemelerin genişletilmesi ve yenilerinin yürürlüğe girmesinde yatmaktadır.

YENİ BABALIĞIN YAYGINLAŞMASI İÇİN SOSYAL POLİTİKALARA DAİR ÖNERİLER

“Yeni babalık”⁴⁴ olarak adlandırılan durumda babanın çocukların bakımı konusunda çok daha aktif olduğu, eşleriyle bakım rollerini paylaştıkları bir yönelim öne çıkar. Bunun –sermayeleri ne olursa olsun– tüm babalar tarafından uygulanabilmesi için kendi sermayelerinden destek alma zorunluluğunu önemli derecede hafifletecek toplumsal şartların oluşturulması gerekir. Söz konusu toplumsal şartlar istihdam, bakım hizmetleri, eğitim, yetişkin eğitimi, şehir planlaması gibi sosyal politikanın pek çok alanında düzenlemeler yapılmasını gerektirir. Bunlardan kısaca bahsedeceğim.

Sorunun çözümü çeşitli sosyal politika alanlarındaki düzenlemelerin genişletilmesi ve yenilerinin yürürlüğe girmesinde yatmaktadır.

İstihdam

Çalışma yaşamına ilişkin politikaların düzenlenmesi yoluyla uzun mesailerin tüm çalışanlar için ortadan kaldırılması, kadınların çalışma yaşamına katılımı için iş yerlerinde çocuk bakımının sağlanması zorunluluğunun yaygınlaştırılması,⁴⁵

44. Abigail Gregory ve Susan Milner, “What is ‘New’ about Fatherhood?: The Social Construction of Fatherhood in France and the UK”, *Men and Masculinities*, Cilt: 14, Sayı: 5, (2011), s. 588-606.

45. Şimdilik sadece belirli büyüklükteki işletmeler bu zorunluluğa sahip fakat Türkiye’deki işletmelerin yüzde 99’u bu profilde olmadığından kadın istihdamı artmıyor. Bu da erkeklerin işe ve kadınların da eve mahkum olmalarını getiriyor. Ayrıntılı tartışma için bkz. *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler*, (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası, Ankara: 2010).

kadınların çalışma yaşamına katılımını kolaylaştıracak⁴⁶ şekilde tüm eğitim düzeylerinde katılımlarının⁴⁷ artırılması gibi geniş ve sadece babaları değil pek çok toplum kesimini ilgilendiren politika değişikliklerinin yapıp sürdürülmesi sağlanmalıdır. İstihdam fırsatlarının artırılması ile birlikte örneğin iş yerine ulaşım gibi somut sorunların çözümünde servis hizmetine olan ihtiyacın karşılanmasına benzer teknik konular bile son derece önemlidir.⁴⁸

Bakım

Bakım konusunda sadece çocuk bakımının değil yaşlı, hasta ve özel gereksinimli bireylerin bakımı konusunda da çeşitli kuruluşların yaygınlaşması ve bunun kamusal bir hizmet olarak ücretsiz ya da küçük ücretler karşılığında verilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Ebeveyn izinleri sürelerinin ücretli olarak artırılması, ebeveynlik izinlerinin kadınlar tarafından olduğu gibi erkekler tarafından da kullanılmasının sağlanması uygulamaları acil olarak ele alınmalıdır.

Avrupa Komisyonu tarafından “aile dostu” politikalar konusunda yazılan bir raporda yer alan tespitler de bu konuda sosyal politika oluşturmanın önemini ortaya koymaktadır.⁴⁹ Söz konusu rapora göre önceden belirlenmiş olan üç aylık ebeveynlik izni dört aya çıkarılmakta ve bu sürenin bir ayının eşler arasında dönüşümlü

46. İpek İlkaracan, “Uzlaştırma Politikalarının Yokluğunda Türkiye Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri”, *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, ed. İpek İlkaracan, (İTÜ BMTKAUM/KİH-YÇ, İstanbul: 2010), s. 21-58; Türkiye’de kadınların üretim ilişkilerindeki konularının önemli düzeyde zayıf olduğunu belirtir.

47. “Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim”, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2017), http://sgb.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf, (Erişim tarihi: 5 Nisan 2020).

48. İpek İlkaracan, “İstanbul İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Analizi”, Uluslararası Çalışma Örgütü, http://www.oit.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_490131.pdf, (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2020).

49. “Family Friendly Policies”, European Commission, <https://ec.europa.eu>, (Erişim tarihi: 14 Ağustos 2020).

olarak kullanılmasını zorunlu tutmaktadır ki bu da babanın bakım sorumluluklarına katılımını teşvik etmektedir. Bu bağlamda aile dostu politikalar aileyi değişmeden koruyan değil toplumsal değişim karşısında aile bireylerinin karşılaştıkları güçlükleri aşmalarında yardımcı olmak üzere geliştirilen düzenlemelerin toplamıdır. Ebeveynlerin bakım sorumluluklarını desteklemeye ilişkin politikalar bakım emeğinin de en az istihdama erişim kadar önemli olduğunu toplumsal düzeyde göstereceği gibi, kadın-erkek arasındaki ücretsiz ev işine katılım farkını da azaltacaktır.

Bu eşitsizliğin giderilmesinde Türkiye’de geçmişte uygulaması Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aktif olarak desteklenen BADEP gibi yetişkin eğitim programlarına artan şekilde destek verilmesi de önemli bir rol oynayacaktır. Bununla birlikte bakım konusunda kamunun öncülüğünde gerçekleştirilebilecek hizmetleri yaygınlaştırma çalışmaları istihdam fırsatlarını artırıcı yönüyle de teşvik edilmelidir. Bu noktada bakım konusundaki kuruluşlarda hem kadın hem de erkeklerin istihdamı sağlanarak aile içerisinde ve çalışma yaşamında kadın-erkek katılımının dengeye kavuşturulması imkanları artırılabilir.

İstihdam ve Bakım Yükümlülüğünü Dengeleyebilecek Düzenlemeler

Bu noktada BADEP gibi eğitimlerin etkili ve yaygın bir şekilde gerçekleştirilmesi için bu tür programların iş yerlerindeki kurum içi eğitim programlarına entegre edilmesi bir çözüm olarak öne sürülebilir. Doğaldır ki bu eğitimlerin etkisinin artması bu etkinliklerin etrafını çevreleyen destekleyici politikalarla mümkündür. Örneğin iş yerinde belirlenmiş önemli saat aralıkları dışında işe geç gelme ya da erken çıkma fırsatları sunan esnek zaman uygulaması, bazı iş yerlerinde üç yıla kadar uzayan doğum izni uygulamaları ve aileye ilişkin acil durumlarda kullanılmak üzere

yılda beş güne kadar “aile aciliyet izni” uygulamaları⁵⁰ gibi bireylerin üretim ilişkileri dışındaki ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran uygulamalar yürürlüğe sokulabilir.

Eğitim

Eğitim politikaları bu noktada önemi iyiden iyiye ortaya çıkan bir konudur. Eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilecek kişilerin işveren açısından cinsiyetinin önemini kaybettiği bilimsel çalışmalar ışığında gösterilmiştir.⁵¹ Kadın ve erkeklerin eğitime erişimleri konusundaki sorunların çözülmesi ve daha nitelikli bir iş gücünün oluşturulması, salgın gibi kriz durumlarında ailedeki yetişkin bireylerin istihdamının sürekliliğini sağlamak ve gelir konusundaki sorunların üstesinden gelmek için de elzemdir. Yüksek nitelikli eğitim ailedeki yetişkinlerin istihdam potansiyelini arttıracak, istihdamdaki artış sayesinde tedarik edici rollerin kadın-erkek arasındaki dengeli dağılımı ev içerisindeki sorumlulukların ve bakım yükümlülüklerinin dengeye kavuşturulmasında güçlü bir motivasyon sağlayacaktır.

Destekleyici Düzenlemeler

İstihdam ve eğitim gibi temel sosyal politika alanlarındaki düzenlemelerle birlikte bunların aile içerisindeki etkilerinin olumlu yönde gelişmesi için bazı yardımcı düzenleme ve hizmetlerin de geliştirilmesi gerekir. Az önce bahsettiğim gibi ailenin yaşamını değiştirecek olan düzenlemeleri gerçekleştirmek aynı zamanda bu düzenlemelerin gereklerini uygulama fırsatlarını oluşturmakla da ilgilidir. Örneğin aile içerisindeki ücretsiz emeğin dengeli bir şekilde dağılımı aynı zamanda ev içindeki faaliyetlere dair becerilerin

50. Ellen Galinsky ve Peter J. Stein, “The Impact of Human Resource Policies on Employees: Balancing Work/Family Life”, *Journal of Family Issues*, Cilt: 11, Sayı: 4, (1990) s. 368-383.

51. İlkcaracan, “İstanbul İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Analizi”.

geliştirilmesini de gerektirir. BADEP gibi babalara yönelik eğitimlerin uygulamalı içeriğinin devamı olarak yemek pişirme, temizlik, bakım gibi pek çok ev içi sorumluluğa dair becerinin de artırılmasına yönelik ihtiyacı olan babalara eğitimler verilebilir. Ayrıca yeni babalık rollerini üstlenen bireylerin çocuklarıyla iletişimlerinin artması için gereken sosyalleşme faaliyetlerinin artması kent planlaması açısından erişimi kolay, kamuya açık ve ücretsiz tesisler ya da yeşil alanların yaygınlaşmasıyla mümkündür. Bu konuda Türkiye'nin iyi bir sınav veremediğine yönelik eleştiriler⁵² kentsel mekanın düzenlenmesinin bile aile ilişkileri ve babaların rollerinin dönüşümünde gereksinim duyulanların ne denli geniş bir kapsamı olduğunu göstermektedir.

Bunun yanında kadınların istihdamını zorlaştıran toplumsal kültür öğelerinin azaltılması için yetişkinlere yönelik yaygın bir bilgilendirme, eğitim faaliyeti ve istihdam desteğine duyulan ihtiyaç açıktır. Eğitim altyapısının istihdamı artırıcı biçimde desteklenmesi ise sonuç alıcı bir yaklaşım olacaktır. Örneğin 2011'de 6111 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikle 4447 sayılı Kanun'a eklenen geçici 10. maddeye göre İŞKUR'a kayıtlı ve meslek eğitimine katılmış işsizlerin istihdam edilmesi halinde çeşitli süreler itibarıyla sigorta primlerinin işveren hissesinin işsizlik sigortası fonundan karşılanması uygulamasından yararlananların yüzde 55'inin kadınlardan oluşması, eğitim sonrası istihdam konusunda kadın-erkek eşitliğini sağlayıcı düzenlemelerin ne denli önemli olduğunun altını çizmesi açısından önemlidir. Söz konusu geçici kanun maddesinin geçerliliğinin pandemi sürecinden çok daha önce

2020 sonuna kadar uzatılmış olması⁵³ da olumlu bir gelişmedir. Bu gibi destekleyici uygulamaların aile bireyleri arasındaki ilişkilerin dengelenmesinde önemli rolleri olacağı açıktır.

Tüm bunlardan hareketle yeni babalığın mümkün kılınması ancak babaların yalnızca kamusal alandaki tedarik edici rollerine mahkum kalmadığı, annelerin de ev içindeki yeniden üretim faaliyetleriyle kısıtlı olmayan bir yaşama adım atabilmelerini sağlayacak sosyal politikalarla mümkündür. Bununla beraber son dönemde koronavirüs salgınının sözünü ettiğim sosyal politika alanlarındaki olumsuz etkisi ise gözden kaçırılmamalıdır. Söz konusu etkiyi incelemek üzere salgının babaların ve genel olarak ailelerin yaşamına etkisi konusunda daha ayrıntılı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

SONUÇ

Tüm bu yazdıklarım aslında Türkiye'de aileyi etkileyen politika ve uygulamaların babalar açısından değerlendirmesi olarak okunabilse de aslında sadece babalara odaklanan uygulamaları ele almak amacını taşımıyor. Çünkü herhangi bir toplumsal grubun –bu yazı özelinde babaların– diğer toplum kesimleriyle kopmaz bağları bulunuyor. Bu da herhangi bir toplum kesimine ilişkin değişim ihtiyacının (ki bu ihtiyaç salgın gibi ani bir nedenle de ortaya çıkabilir) diğer toplumsal grupları da kapsayacak derecede geniş politikalardaki dönüşümle karşılanabileceği anlamına geliyor. Yani herhangi bir toplumsal kesimdeki istendik gelişmeleri elde etmek ancak kapsayıcı politikalar yoluyla gelişecek olan sosyal adaletin sonucu olan toplumsal şartların sağlanmasıyla mümkündür.

52. Abdullah Karataş ve Selim Kılıç, "Sustainable Urban Development and Green Areas", *SIYASAL: Journal Political Sciences*, Cilt: 26, Sayı: 2, (2017); Melih Bozkurt ve Duygu Özgür, "Çocuklar için Kamusal Mekanda Sosyal Adalet: Kadıköy-Sultanbeyli Örneğinde Kamusal Açık ve Yeşil Alanların İncelenmesi", *MEGARON/Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, Cilt: 14, Sayı: 4, (2019).

53. Sami Öner, "6111 Sayılı Sigorta Prim Teşviki Uygulaması 31.12.2020 Tarihine Kadar Uzatıldı", *LEBİB YALKIN*, http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/makaleler/lebib-yalkin-mevzuat-dergisi_mdergi_/2016-subat-sayi-146_mdergi_8783a-00_/6111-s.-sigorta-prim-tesviki-uzatildi.html#InsertNoteID_8, (Erişim tarihi: 1 Temmuz 2020).

Bu süreçten alınması gereken hisse ise daha nitelikli bir iş gücünün üretilmesi ve bu iş gücünün istihdamı için gereken sosyal politikaların hayata geçirilmesinin ne denli önemli olduğudur. Düşük nitelikli iş gücüne dayalı istihdamın virüs salgını gibi kriz anlarında toplum üzerinde son derece olumsuz sonuçları görülmektedir. Bu olumsuz sonuçlar sosyal yardım programlarıyla bertaraf edilmeye çalışılsa da ihtiyaç sahiplerinin sayıca fazlalığı bu programların etkililiğini ve sürdürülebilirliğini zedelemektedir. Uzunca bir dönem sosyal politikaların sosyal yardım ve hizmetler odağında sürdürülmesi; eğitim, istihdam gibi ana sosyal politika alanlarında yukarıda değindiğim ihtiyaçlara yönelik yapısal dönüşümlerin gerçekleştirilmemesi nedeniyle ailelerin kendilerine yeterliliği salgın döneminde büyük darbe almıştır.

Bu tespitten yola çıkarak Türkiye’de babaların salgın sınavından geçerken yüzleştikleri ikilemlerin aslında toplumu geniş şekilde etkileyen sosyal politika eksiklikleri konusunda önemli ipuçları sunduğu söylenebilir. Tedarik ediciliği babalıklarının merkezine koyanlar salgın nedeniyle bu rollerini oynayamadıklarından hem evde hem de sokakta bunalan bir tablo çizmekte. Ev içerisindeki hayata katılımları açısından hem sosyal politikalar hem de tarım toplumundan kalan düşünceler nedeniyle yeterince destek bulamayan babalar salgın günlerinde evdeki yaşamlarında zorlanıyorlar. Dışarıdaki dünya ile yüzleşip eve ekmek getirmenin ev ile olan en temel ilişki haline gelmesi ise erkeklerin ve babaların dış dünya ile ilişkisinin zorunlu olarak kesilmesiyle birlikte bu tür sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Erkeklerin ve babaların evleri ve aile bireyleriyle olan ilişkilerini şekillendiren toplum düzeni çalışma yaşamından eğitime kadar pek çok alandaki politikaların işleyişiyle pekiştirilmiş görünmektedir.

Türkiye’de çalışma yaşamındaki ani kesintinin ailelere getirdiği önemli yükün azaltıl-

ması için geliştirilen bazı yardım programları babaların davranışları üzerinden örnekleme yapıldığında soruların çözümünde önemli bir adımdır. Toplumsal grupların bu dönemdeki sorunlarının çözümünde başlangıç olarak ortaya çıkan sosyal yardım programlarının olumlu yöndeki etkisi sosyal politika uygulamalarının bir an önce devreye sokulmasıyla genişletilmiştir. Buradaki esas kriter yardım programlarının belirli şartları taşıyan kişilere dönük olmasıdır. Oysaki salgın yakın zamanda tüm ülkede görülmeye başlamış ve toplumun her kesimini tehdit eder hale gelmiştir. Şu dönemki iyileşme göstergeleri bile uzmanlar tarafından büyük bir temkinlilikle karşılanarak önlemlerin gevşetilmemesi gerektiği ısrarla belirtilmektedir. Bu da sosyal politika düzeyinde yani “evrensel” ve “hak oluşturucu” uygulamaların⁵⁴ ortaya konmasının tam zamanı olduğunu göstermektedir. İstihdam ve eğitim gibi aile bireyleri arasındaki kamusal ve özel alan yükümlülüklerini dengelemede önemli yeri olan sosyal politika dallarında tüm bireylerin fırsatlardan yararlanma imkanlarının eşitlendiği bir durum ortaya konmalıdır. Halihazırda bu alanlarda nasıl sorunlar yaşandığını ve bunun aile bireyleri üzerindeki etkilerine önceki bölümlerde değindim. Babaların son dönemde yaşadıkları zorlukların temelinde salgın gibi bir yaygın kriz anında etkisi güçlenen sosyal politika eksiklikleri bulunuyor. Bu da sosyal yardım gibi kriz döneminin atlatılmasını sağlayacak geçici önlemlerin yanı sıra (yukarıda örneklerine yer verdiğim) kronik sosyal politika eksikliklerinin de giderilmesi gerektiğini güçlü bir şekilde göstermiştir. Daha eşitlikçi sosyal politika uygulamaları hayata geçirildiğinde toplumun temeli olarak görülen ailelerin durumunu anlatmak üzere ele aldığım babaların yüzleri daha çok gülecektir.

54. Koray, *Sosyal Politika*.

KORONAVİRÜS GÜNLERİNDE İŞ VE AİLE ARASINDA BABALIK

GÖKHAN TOPÇU

SETA | ANALİZ

Koronavirüs (Covid-19) salgını dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gündemi beklenmedik bir şekilde altüst etti. Bu ani gelişme bireylerin işlerini, sağlıklarını ve yaşamlarını kaybetmelerine varan son derece olumsuz sonuçları beraberinde getirdi. Söz konusu sonuçlarına rağmen koronavirüs salgını Türkiye’nin aile merkezli sosyal politikalarının içinde bulunduğu durumu ortaya koyması açısından önemlidir. Bu analizde salgının etkisinin hissedildiği bazı sosyal politika alanlarında ne gibi gelişmeler yaşandığı ve bu gelişmelerin aile bireylerinin yaşamlarına nasıl yansıdığı ele alınmıştır. Bu ele alış bazı sosyal politika alanlarını ana hatlarıyla değerlendirirken ailelerin yaşamına özellikle babaların salgın dönemindeki tecrübelerinden bakmaya çalışmaktadır. Salgın hem ailelerin gündelik yaşamlarının hem de aile merkezli sosyal politikaların değerlendirilmesi açısından eşsiz şartların oluşmasını sağlamıştır. Bu şartlar altında Türkiye’de farklı özelliklere sahip olan babaların ve ailelerinin içinde buldukları durumun analizi sosyal politikalara ilişkin değerli bakış açıları sunmaktadır.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL